

DESPRE SITUAȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC ÎN COMITATUL TREI-SCAUNE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX- LEA

Ovidiu Muntean

Politica de asimilare prin școală din perioada dualismului austro-ungar își are izvorul cu prioritate în teama nobilimii maghiare din Transilvania de a-și pierde pozițiile dominante deținute în societate. A doua jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează printr-o intensificare continuă a politicii de deznaționalizare a românilor din Transilvania. Aspectele acestei politici cuprind toate laturile principale ale vieții sociale. Toate pârgurile de care dispunea statul: administrație, biserică, justiție, școală, armată, activitate economică precum și o serie de măsuri abuzive sunt utilizate de către guvernele maghiare în sensul deznaționalizării cât mai grabnice a românilor și a tuturor celorlalte naționalități nemaghiare¹. După anul 1875, o dată cu ascensiunea la putere a moșierimii și burgheziei din jurul primului ministru Tisza Kalmán, maghiarizarea s-a afirmat fățiș ca doctrină politică de stat. În realizarea acestei utopii politice școlii i s-a rezervat un rol prioritar. Dintr-un factor de cultură și educație moral cetățenească, școala a fost transformată treptat în principal instrument politic de deznaționalizare.

În Transilvania cele mai mari proporții a luat maghiarizarea românilor din secuime unde problema națională și școlară merită a fi pe scurt examinată. Cea ce a făcut posibilă și relativ ușoară deznaționalizarea de mari proporții în această zonă a fost în primul rând faptul că aici elementul privilegiat și dominant secuiesc maghiarofon s-a impus și în mediul rural, devenind curând majoritar numeric față de populația românească ajunsă inferioară din punct de vedere politic și social-economic².

Repartiția elementului românesc, minoritar la sfârșitul secolului în comitatul Trei Scaune³, are unele trăsături specifice. În părțile estice ale comitatului, la zonele de contact cu România au existat comunități românești puternice într-o salbă de localități așezate în zonele de graniță și la poalele munților⁴. Elocventă este descrierea publicistului Silvestru Moldovan, care într-o monografie de la sfârșitul secolului, prezenta situația românilor de aici: "(...) Românii de prin satele așezate la poalele munților de la graniță, începând de la Poiana Sărată pâna la Budila, anume cei din comunele Poiana Sărată, Brețcu, Mărtănuș, Ojdula, Zăbala, Covasna, Zagon, Margoș, Teliu și Budila și-au păstrat limba, obiceiurile și portul românesc, fiind în contact cu România, parte ca oieri"⁵. Comunitățile de aici au făcut eforturi pentru susținerea învățământului românesc care era suspus "loviturilor zilnice" din partea autorităților⁶.

Autonomia confesională în domeniul școlar, în condițiile dualismului austro-ungar, a fost la sfârșitul secolului unica șansă pentru români să-și conserve și să-și dezvolte instituții școlare proprii. O permanentă ofensivă împotriva școlilor confesionale din zonele marginase comitatului Trei Scaune a fost întreținută de guvernanți, care urmăreau cu precădere desființarea școlilor confesionale românești și înlocuirea lor cu școli de stat în limba maghiară.

Un exemplu ilustrativ privind modul în care autoritățile comitatense urmăreau acest scop îl regăsim într-un memoriu trimis din Sfântul Gheorghe în anul 1886⁷. Aici, comitele suprem al comitatului Trei Scaune, Potsa Josef, se adresează primului ministru Tisza Kalmán prezentând situația care exista în comuna Poiana Sărată. Ca urmare a mutării oficiului vamal de la Oituz în această comună românească, localitatea a cunoscut un aflus de maghiari care aici "nu au găsit nici școală nici biserică". Această situație este considerată periculoasă pen-

tru "interesele populației maghiare din Poiana Sărată", deoarece "într-o comună cu populație preponderent românească copilul își pierde naționalitatea". Memoriul solicită ajutor imediat ministerului - "căci fiecare oră costă" - pentru înființarea unei școli de stat maghiare. Se mai sublinează că școala de stat ar face inutilă școala întreținută cu greu de români care se spune "nu dispune nici de cadre didactice corespunzătoare numărului de copii". Legiferată ca politică de stat, maghiarizarea prin școală a fost promovată deschis cu toate mijloacele de presiune ale forței publice. Învățământul românesc din această zonă se afla la discreția autorităților de stat ale căror scopuri vizau ca "în imediata apropiere a graniței maghiarimea să câștige teren". În situația în care nu se putea înființa școala de stat, se cereau fonduri pentru mutarea parohiei maghiare de la Oituz în comuna Poiana Sărată, arătându-se că aceasta "ar avea o influență bună asupra menținerii naționalității".

În celelalte zone ale comitatului situația școlară și bisericească a românilor era sintetizată de Silvestru Moldovan astfel: "Secuizați sunt românii aflați în comunele dinăuntru, din parte apuseană și de miazănoapte a Trei Scaunelor, care și-au pierdut aproape tot ce e românesc: obiceiurile românești, portul și odorul cel mai scump al unui popor limba; numai religiunea și-au păstrat-o și prin aceasta conștiința că sunt români (...). Preoții, în biserică, afară de slujba dumnezeiască, sunt siliți să se folosească de limba ungurească, ei predică în ungurește ca să poată fi înțeleși și în chiar în puținele școli confesionale ce le mai au se folosește mai mult limba ungurească"⁸. Presa românească a arătat procesul de distrugere a învățământului din centrul comitatului subliniind că aici în anul 1893 doar în localitatea Dobolii de Jos mai exista școală românească⁹. Și aici "s-a pus în lucrare înființarea unei școli de stat ca nu cumva școala și biserica românească să recucerească iarăși în privința limbii pe locuitorii români din Dobolii de Jos"¹⁰. Românilor din această localitate li s-a interzis și construirea unei noi biserici pe motiv că în imediata apropiere exista o biserică reformată ungurească iar "românii având clopote s-ar conturba serviciul divin în biserica reformată"¹¹.

În ultimul deceniu al secolului trecut procesul de deznaționalizare a românilor prin școală a urmat diferite căi și mijloace. În scopul maghiarizării copiilor ai căror părinți nu le puteau asigura întreținerea, ori nu le puteau de îngrijirea necesară (precum și orfanilor între 3-6 ani) se aduce legea XV din anul 1891, privind azilele de copii, așa numitele kişdedovuri. În aceste zile "ocupația copiilor -spunea legea- a căror limbă maternă nu este limba maghiară, trebuie să fie legată cu introducerea în cunoștința limbii maghiare ca limbă a statului"¹². Sub pavăza acestei legi, instituțiile maghiare își intensifică activitatea de deznaționalizare a copiilor români din comitat. Astfel, în același an, Institutul pedagogic de orfane "Sf. Elisabeta" din "Târgu Secuiesc" a prezentat societății culturale maghiare E.M.K.E. un raport în care se arăta situația existentă în zona estică a comitatului¹³. Această societate culturală avea o secție specială pentru secuime intitulată "Szekely Actió"¹⁴. Presa din Transilvania a considerat-o "instituție de maghiarizare" și va nota, referindu-se la activitatea ei astfel: "e de însemnat că această reuniune pură de maghiarizare își îndreaptă privirile și ghearele spre localitățile locuite de români și față de atentatele ei la limbă și naționalitate românii opun foarte puțină rezistență"¹⁵.

În memoriul instituției școlare mai sus amintite, după ce se constată creșterea numerică a populației românești din localitățile estice ale comitatului se arată că: "acest fenomen nu este îmbucurător în privința maghiarimii și astfel de lucruri nu numai că necesită toată atenția dar merită și conlucrarea, umăr la umăr, a statului și a societății pentru a se pune capăt acestui pericol". Activitatea institutului este prezentată ca fiind "o mărăață misiune națională" deoarece "în cei optsprezece ani de când funcționează a educat deja mai multe fete românce care ulterior au devenit niște destoinice femei secuice"¹⁶. Deoarece activitatea

institutului este centrată pe “primirea orfanilor de naționalitate română și maghiarizarea lor” se solicită în final societății E.M.K.E. o bursă de 3000 de forinți. Scopul acestei stipedii ar urma să fie “educarea și maghiarizarea orfanilor proveniți de la câte doi părinți români”.

Deznaționalizarea prin școală a românilor din zonele marginase ale comitatului a fost un proces continuu la sfârșitul secolului trecut iar metodele folosite vor duce la restrângerea treptată a învățământului românesc. În fața constăngerilor legislative impuse multe școli confesionale își vor înceta activitatea. În Treiscaune, față de anul școlar 1883/1884 când existau 34 de școli populare românești, numărul lor a scăzut la 18 în 1896, pentru ca în 1913 să mai supraviețuiască doar 9¹⁶. Avertizând asupra pericolului ce-l reprezintă această situație pentru păstrarea ființei naționale în zonă “Gazeta Transilvaniei” scria: “Viitorul tuturor școlilor românești din Treiscaune este periclitat în gradul suprem. Și dacă nu se vor lua din timp măsurile necesare atunci într-un deceniu se vor nimici școlile confesionale românești din Treiscaune. Ba comunele marginase vor ajunge chiar în urma comunelor românești din secuime, unde numele familiilor mai arată că au fost cândva românești”¹⁷. Metodele brutale folosite de autorități precum și lipsa școlilor vor fi cauza asimilării treptate a românului baștinaș ca urmare a pierderii graiului străbun.

NOTE

1. Vezi N. Cordoș, G. Neamțu, *Politica guvernelor maghiare de deznationalizare a românilor din Transilvania în perioada 1867-1918*, în „Apulum”, nr.27-30, 1990-1993, p. 457-492.
2. Ion I. Russu, *Românii și secuii*, 1990, p. 125.
3. Ion Russu Șirianul, *Românii din statul ungar*, 1904, passim.
4. *Românii din Treiscaune*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 9, 5 mai 1893, p.1.
5. Silvestru Moldovan, *Țara noastră. Descrierea părților Ardealului de la Mureș spre miazăzi și valea Mureșului*, 1894, p. 262.
6. “În comunele așezate sub munți, peste tot sunt școli românești corespunzătoare legilor. Ba în comune cum sunt Covasna, Întorsătura Buzăului, Brețcu și Poiana Sărată avem școli cu câtă două sau trei puteri didactice foarte bune.”, *Gaz. Trans.*, nr.98, 5 mai 1893, p. 2.
7. Arhivele Statului Cluj-Napoca, *Documente privind mișcarea națională a românilor din Transilvania*, vol. I (1881-1891), manuscris, doc. nr. 110.
8. Silvestru Moldovan, *op. cit.*, p. 263.
9. „Sub presiunea vitregiilor timpului însă s-au pierdut școlile chiar în comune mari și puternice cum Arpătac, Vâlcele, Sângeorgiu, Ariușd, Ozun, Aita Mare, Budila, astfel încât școală românească în centrul comitatului Treiscaune numai la Dobolii inferior mai este care așezată în mijlocul comunelor pe unde s-au nimicit școlile este expusă persecuțiilor până la extrem și mare mirare dacă nu se va nimici și aceasta neavând material cu ce să-și asigure existența ei în contra loviturilor primite în fiecare zi.”, *Gaz. Trans.*, nr. 98, 5 mai 1893, p. 2.
10. Vezi *Oprirea zidirii unei biserici românești în comitatul Treiscaune*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 260, 24 nov. 1893.
11. *Gaz. Trans.*, nr. 264, 10 dec. 1893, p.1.
12. E.Bröte, *Un memoriu politic. Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, 1885, p. 221.
13. Arhivele Statului Cluj-Napoca, *Documente privind mișcarea națională a românilor din Transilvania*, vol. I (1881-1891), manuscris, doc. nr. 141.
14. Ion N. Țuțuianu, *Din mijloacele folosite de Ungaria pentru deznationalizare*, 1937, p. 36.
15. Vezi art. *E.M.K.E. în 1892*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 106, 15 mai 1893, p.1.
16. Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din secuime*, 1995, p. 136.
17. *Gaz. Trans.*, nr. 99, 6 mai 1893, p. 2.

ABOUT THE ROMANIAN EDUCATIONAL SYSTEM IN „TREI SCAUNE“ COUNTY
AT THE END OF THE XIXth CENTURY
(Summary)

The study presents a few aspects concerning the situation of the Romanian confessional schools of “Tre Scaune” County, where as a result of the school legislation they are threatened with their being replaced by the state schools in Hungarian. The school is transformed by the ruler in a key factor for the disnationalisation of the Romanian children, especially of the orphans and this process is presented by The Pedagogical Institute of Orphans from Târgu Secuiesc as “being a great national mission”. The lack of the Romanian schools in this area and the brutal methods used by the authorities have constituted the cause of the gradual “Magyarization” of the Romanians, as a result of the loss of the ancestors language.